

Karşılaştırmalı Bir Çözümleme Denemesi
(Montaigne -Rousseau-Baudelaire)

Yavuz KIZILÇİM (*)

Özet: Bu çalışmada Baudelaire-Montaigne-Rousseau arasında bir karşılaştırma denemesi yapılmaktadır. Her üç yazar arasında benzerlikler kurulmakta ve yapıtları bu gözle çözümlenmeye çalışılmaktadır. Hedefimiz, Rousseau ve Baudelaire üzerindeki Montaigne etkisini vurgulamaktır. Böylelikle, Denemeler,Yalnız Gezerin Düşleri ve Paris Sıkıntısı'nda bulunan ortak izlekleri irdelemeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Ruh çözümleme, karşılaştırma, sıkıntı, düş, etkilenme, benzerlik, saplantı, yeniden yazım.

Essay of an Comparative Analysis
(Montaigne -Rousseau-Baudelaire)

Abstract: Try of a comparative approach of “The Trouble of Paris” of Baudelaire: (Montaigne -Rousseau-Baudelaire) The author of this article suggests reading again the work of Baudelaire by comparing it with “The Tries (Essays)” of Montaigne, and “The Dreams of the solitary Walker” of Rousseau. The work of Baudelaire is so close by certain aspects of that of Rousseau, and that of Montaigne that we can speak about a direct influence there.

Key Words: psychoanalysis, comparison, trouble, dream, influence, metaphor, obsession, rewriting.

*) Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Fransız Dili Eğitimi Anabilim Dalı.
(e-posta: ykz lcm@atauni.edu.tr)

Bu karşılaştırmalı çözümlemeyi yaparken Charles Mauron ve Gaston Bachelard'ın önerdiği ruhçözümsel eleştiri yöntemlerinden yararlanacağız. Bilindiği gibi çok sayıda metin, açık veya üstü örtülü bir biçimde değişik metinlerden izler taşır. Bu bakımdan kimi metinler yakınlık, kimileri benzerlik veya yeniden yazım ilişkisi içerisine girerler. Bu durumu şöyle açmılayabiliriz: Yapıtlarda kullanılan biçim veya içeriğin farklılığı benzer şekilde, öykündükleri düşsel evrenin de farklı olmasını gerektirir.

Değişik yazarların yapıtlarında ortaya çıkan bilinçaltı kişiliği ve onun yazınsal yapıttaki yansımalarını inceleyerek kimi benzer ve ortak yaklaşımları ortaya çıkarabiliriz. Önerdiğimiz yaklaşım üç aşamalıdır; birincisi dış gerçeklik, ikincisi yazarın Ben'i ve onun yapıtlarında kullandığı dil ve sonuncusu bilinçaltı ve onun özel anlatım biçimleridir. Yazarın bilinçaltının açmılandığı metinleri üstüste koyarak dilsel takınakların ve onların dönüşümlerini göstererek, kişisel söylenin yorumunu yapabilir ve bu yorumu yazarların yaşamlarıyla doğrulayabiliriz.

Çalışmanın birinci bölümünde temel sorunu ortaya koyduktan sonra, ikinci bölümde onu açmılamamıza olanak tanıyacak izleksel ve saplantılı benzerlikleri araştırarak ve sonuçta bu benzerliklerin kaynağı üzerine bir yorumla tamamlayacağız. Yani bu yapıtlarda ortaya çıkan karşılıklı benzerlikleri göstermeği deneyeceğiz. Böylece her üç yazar da derin bir Ben'in izlerini göstermiş olacaktır. Yapıtların bütününde oldukça önemli bir yere sahip olan ruhsal unsurları çözümlenerek, birinden diğerine nasıl etki yaptıklarını göstereceğiz. Takınaklı ve kişisel yapıtların incelenmesiyle sık sık yinelenen izleksel benzerlikleri ortaya koyacağız. Üç yapıt arasındaki benzerlikleri çözümlenerek birinde diğerinin izlerini arayacağız.

Bu anlamda, incelenen her üç yazardaki en belirgin ortak yön, içinde yaşadıkları ve uyum sağlamakta güçlük çektikleri bir yaşamdan ve onun kötülüklerinden düşte olsun kaçma isteğidir. İçinde yaşadıkları toplumun ve kent, yaratıcı ben imgeleminde yarattığı izlenimleri duyarlılıkla yansıtmak, temelde güdülen amaçtır. Çalışmaya yazarlardan başlayacak olursak, her üç yazar da, yapıtlarını yaşamlarının son dönemlerinde, ölümlerinden az önce tamamlayabilmişlerdir: Bilindiği gibi, Montaigne, tüm yaşamını *Denemeler*'i yazmaya adanmıştır. 1712 doğumlu Rousseau "*Yalnız Gezerin Düşleri*"ni 1778, yani öldüğü yıl, Baudelaire ise *Paris Sıkıntısı*'ni, 1862 yılında tamamlamış ve yapıt ölümünden iki yıl sonra, 1869 yılında yayımlanmıştır.

Rousseau'nun yapıtı; on Gezinti'den oluşur ve bunlar deneme türüne örnek gösterilir, Baudelaire'inkiye düz şiir diye nitelenen elli metinden oluşur. Yapıt incelendiğinde aşğıdaki iki unsur birbirine karışmış gibi görünür:

- 1- Bu dünyada mutluluğu bulmaktan vazgeçiş.
- 2- Bireysel isteklerini toplumsal değerler yerine koymak.

Her üç yazar da çok özel bir mantığa bağlı kalarak kendi görüşlerinin haklılığını kanıtlamaya çalışır. Her üç yapıtta varlığını saptadığımız benzerlikler, bununla da kalmaz. Tüm yaşamları boyunca karşılaştıkları varlıkların ve insanların kendi vicdanlarının önün-

de bir dökümünü yaparlar. Geçmişin izleri her üç yazar üzerinde de baskındır, okura yaşamlarının derin bir özetini çıkarırlar. Bu durumu göstermek için, her üç yapıtın ilk sayfalarını okuyalım: Süredizinsel sıraya göre, önce “*Yalnız Gezerin Düşleri*”; “İşte artık yeryüzünde yapayalnızım; kendimden başka ne kardeşim, ne yakınım, ne dostum, ne de arkadaşım var, tek başıyım.” (Rousseau:1998: 24) Ve ardından “Paris Sıkıntısı”: “Söyle, anlaşılmasız adam, kimi seversin en çok, ananı mı, babanı mı, bacını mı, yoksa kardeşini mi, ne anam, ne de babam var, ne bacım, ne de kardeşim.” (BAUDELAIRE, 1984:9).

Yapıtların yapısında çok önemli bir yeri olan benzerlikleri inceleyerek, onların birinden diğerine nasıl etki yaptığını izleyebiliriz. Kişisel yakınlıkları inceleyerek, sık sık yinelenen yapısal takınlara ulaşmak olasıdır. Söz konusu yinelenmeler, kişiler ve yaşadıkları arasındaki ilişkilerin doğal bir sonucudur; yani büyük bir olasılıkla bilinçaltında kalmış izleksel, mantıksal, sözdizimsel takınlıklar ve şiirsel simgelerin kullanıldığını görüyoruz. Böyle bir saptama, bizi Baudelaire’in, Montaigne’nini, Rousseau’sunu, yani Rousseaucu Baudelaire’i aramağa götürür. Bu sav bizi her iki yazarın benzer ve karşılıklı yargılarının çokluğu üzerinde durmaya veya birinin bilinçli olarak diğerine anıştırmada bulunup bulunmadığını sorgulamaya iter.

Bu inceleme boyunca dikkatimizi çeken bir başka önemli özellik de her üç yazarın imge evrenlerini kurarken benzer sözcüklere başvurmalarıdır; yani Baudelaire kendi imge evrenini yansıtırken de Rousseau ve Montaigne ile benzer sözcükleri kullanmıştır:

Rousseau’da ve Montaigne’de; *yalnızlık-Dostluk-yaşlılık-ölüm-içtenlik-eziyet-yazgı-huzur-mutsuzluk-işkence-nefret-gelecek-doğa-iyilik-dalavere-umut-yoksulluk düşmanlık-düş-yolculuk-ben-öteki-suçluluk-masumiyet-yanılgı-yabancılık-kalabalık-tenha-horgörü-tiksinti-bilgelik-talihsizlik-savaş-gelenek-din-güven-önyargı-gelecek kuşak-dilenci-korku-sıkıntı-yaşlı kadın-küskünlük.*

Baudelaire’de; *yabancılık- yaşlı kadın-umutsuzluk-sanatçı-din-oda-düş-çilgünlük-köpek-yabanıl-erdem-kadın-kalabalık-yoksulluk-yaşlı-hokkabaz-peri-yol-akşam-yalnızlık-ölüm-sarhoşluk-öte-mezarlık-resim-iyilik-gerçek-bulut-ayna-oda-liman-dünya-şarap-şiir.*

Görüldüğü gibi, her üç yazarda da, düş ve gerçek evreni doğrudan ilişki içindedir. Montaigne ve Rousseau’da yinelenen kavramlar, Baudelaire’de de benzer dayanak noktaları üzerine temellendirilmektedir. Montaigne ve Rousseau’nun düşleriyle, Baudelaire’inkiler ortak bir noktada örtüşmektedirler. Burada her üç yazar arasında yinelenmeli bileşenleri birbiri yerine geçebilen, biri rahatlıkla diğerinin yerini alabilen, bir ortak dizgeden söz etmek olasıdır.

Rousseau ve Baudelaire’ in yapıtları dikkatli okunduğunda yalnızlık ve Ben’i ele alış biçimlerinin ne kadar benzer olduğu hemen göze çarpar. Her iki yazarın da öncesine baktığımızda Montaigne’ i görmek olasıdır, o her ikisinden de önce yalnızlığın ve ben’ in güzelliklerini araştırıp ortaya çıkaran kişidir ve yaptığı işin bilincinde olduğunu Denemeler’ inde yine kendisi açıklar: “Yalnız kendimle uğraşıyorum; delilik ediyorsam, bundan

zarar görecek başkası değil, benim; çünkü bu öyle bir delilik ki bende başlayıp bende bitiyor, hiçbir kötülüğe yol açmıyor. Eskilerden yalnız ilk üçünün bu işi denediğini söylerler; ama onların, yalnız adlarını bildiğimiz için benim yaptığının tıpkısını yapıp yapmadıklarını söyleyemeyiz. “ (Montaigne, 1997:30) Örnekleri yakından inceleyelim: Rousseau şöyle yazar; “ İnsan yüreğini tanıma konusunda bir ilerleme sağladıysam, bu, çocukları görmek ve gözlemlemekten aldığım zevk sayesinde olmuştur. Bu aynı zevk, gençliğimde benim için bir tür engeldi. Çünkü çocuklarla öylesine neşeye ve heyecanla oynardım ki onları incelemeyi hiç düşünmezdim. Ama ilerleyen yıllarla, yaşlı görüntümün onları endişelendirdiğini gördüm; onları rahatsız etmekten kaçınarak, onların neşelerini kaçırmaktansa kendimi bir zevkten yoksun bırakmayı yeğledim; oyunlarını, çevirdikleri küçük dolapları seyretmekle yetinmeye razı oldum; fedakarlıklarımın ödünlenmesini, bilgincimiz hakkında hiçbir şey bilmediği doğanın en önemli ve gerçek güdülerini konusunda gözlemlerimin bana sağladığı bilgilerde buldum. “ (Rousseau, 1998:130) Baudelaire; “ Ama çocuk dehşete düşmüştü, çökmüş kadının okşayışları altında çırpınıyor, evi çılgınlıklarla çınlatıyordu. O zaman iyi ihtiyarcık durasız yalnızlığına çekildi, bir köşede ağlıyor, kendi kendine söyleniyordu;- Ah ! bizler, biz zavallı, kocamış kişiler için hoş gitme, arı yaratıkların hoşuna gitme zamanı bile geçti; sevmek istediğimiz küçük çocukları korkutuyoruz.” (Baudelaire, 1984:10).

Burada dikkatimizi çeken bir başka benzerlik, her üç yazarın düşünce evreninin koşut olarak kesişmesi, bu kesişmenin düşleri ve dönüşümleriyle koşutluk göstermesidir. Söz konusu durum, yazar tarafından bilinçli ya da bilinçsiz bir biçimde gerçekleştirilmiş olabilir veya yazarın önceki okumalarının, metinde farklı bir yansıması olarak da algılanabilir. Baudelaire, Montaigne ve Rousseau'nun yapıtlarından yola çıkarak onu geliştiren eklemeler yaparak, şiirsel unsurlarla süsleyerek, yeniden ama farklı bir biçim altında okurların beğenisine sunar. Bu durum şu biçimde açıklanabilir; her üç yazarın ortak sözcüklerin ısrarla yinelenmesi ve ortak yaklaşımlar yapıtlara yansır ve farklı açılardan yaklaşılsa da her üç yapıt benzer bir anlam kazanır. Yani birinde varlığını saptadığımız yapıtlar ve anlatımlar diğerinde bilinçli olarak yinelenir, birbiriyle örtüşür ve çeşitli anlamlar kazanırlar. Bu durum, yeniden yazılan metnin güncel anlamlarla donatılmasıdır.

Bachelard'ın deyimiyle yazarın imge evreni *kozmetik bir evrendir* (Bachelard, *la Poétique de la Rêverie*, 1993:7) ve bu evren daha iyi bir dünyaya, ya da dünyalara açılan yolun üzerinde bulunabilir. O Ben'e, *Ben* olmayı kazandırabilir ve yazarlar o Ben'i bizimle paylaşmayı bilirler. Bu demektir ki, benzer olay ya da izlek, farklı iki yazarın/şairin yapıtlarının temel unsurlarından birinin yerini alabilir. Aynı biçimde Montaigne, Rousseau ve Baudelaire kendi Ben'lerini kullanarak, yani kendi yalnız adamlarıyla birleştirerek, farklı bir yalnız ve yaşlı adam öyküsü anlatmaktadırlar. Bu yaşlı adam, yaşamının son dönemlerini geçiren, biraz tedirgin, yaşamındaki tüm yanlışları, mutsuzlukları tam bir içtenlikle okurlarla paylaşan, kendini yaşama bağlayan tüm bağları, yine kendi elleriyle koparmış birisidir. Durmadan gezinir durur; sanki sürekli bir yerleri arıyor veya birşeylerden kaçıyor gibidir. İncelenen her üç yazar, yapıtlarına önemli oranda kendi bilinçaltı

durumlarından kaynaklanan, ya da onun bir bölümünü oluşturan unsurlardan eklemeler yaparlar. Bu unsurların bütünü, imge evrenine yapılan yolculukta birer köşe taşı gibidirler ve yazarlar için sonsuz bir kaynak oluştururlar. Yani alıntılanan metin, doğrudan ne yazarın metninde, ne de Ben' in de bulunur, fakat her ikisinde de vardır ve onların birliğine katılmak için her üç yapıt arasındaki ilişkilerin odak noktasını oluşturur.

Rousseau ve Baudelaire aynı izlekten yararlanarak, yalnızlık istemlerini ve kendileri dışında yer alan evrene karşı küskünlüklerini ortak bir bakış açısıyla yansıtırlar. Her ikisi de kendilerine ulaşılmazmış gibi görünen bir mutluluğu arar gibidirler. Yalnızlık ve toplum dışına itilmişlik her iki yazarda da ortak bir bileşendir ve bu anlamda sık sık kullanılır. Baudelaire' in yaptığı, yalnızca bu yinelemeyi daha ileri götürmek değil, aynı zamanda şiirsel bir sentezini oluşturmaktır. Bu tür bir yalnızlık, şairin günlük kaygılarıyla şiirleşen bir yalnızlıktır: “ Yalnızlığında, onlarla birlikte yaşıyor olmaktan yüz defa daha mutluyum. Toplum içinde yaşamamanın zevkini yüreğimden söküp aldılar. Bu zevkler, benim yaşımda, yeniden filizlenemezler, artık çok geç. Artık onlardan gelen iyilik de, kötülük de bir benim için bir ve ne yaparlarsa yapsınlar, çağdaşlarım benim için bir anlam taşımayacaklar. “ (Rousseau, 1998:27).

Baudelaire' den benzer bir örnek: “ Hele şükür ! yalnızım ! Gecikmiş, yorgunluktan bitmiş birkaç arabanın uğultusundan başka bir şey duyulmuyor artık. Dinlenişe ermesek de sessizliğe ereceğiz birkaç saat boyunca. Hele şükür ! İnsan yüzünün zulmünden kurtuldum, yalnız kendi kendimden çekeceğim artık. “ (Baudelaire, 1984:22).

İlk model olarak ele aldığımız Montaigne kendisinden önce yapılan aynı türden yapıtlara ilgi göstermiş ve bunun sonucu olarak sadece birkaç isme ulaşabilmiştir. Onun hareket noktası kendini sorgulamak ve incelemektir; bu anlamda Rousseau ve Baudelaire' den çok farklı bir iş yapmadığı açıktır. Her ne kadar yalnızlığı ve onun sonucu olan kendiyile başbaşa kalmayı yani benliği ele alış biçimleri farklı olsa da, temelde baskın olan unsur yazarı çerçeveleyerek saran onu diğer insanlardan kaçmaya iten, çevrelerinde yaşadıkları haksızlıklar ve bir türlü yanıtını bulamadıkları sorular ve sorunlardır. Bu durum söz konusu yazarlar arasında düşünce birliğiyle açıklanabilir; Montaigne sadece kendine yönelerek, Rousseau çevresindeki insanların önyargılı davranışlarına üzülen ve sonunda Baudelaire fizikötesi bir yaklaşımla kendi benliklerini dile getirirler. Temelde, her üçü de aynı düşsel evrende yolculuk ederek düşlerini bizimle paylaşma yolunu seçmişlerdir. Her üçünde de sanki sonsuzdan süregelen benzer ortamın birbirlerinin yerini alabilen yinelenmeleriyle karşılaşırız. Montaigne, şatosundaki kitaplarıyla başbaşadır, aynı biçimde Rousseau Cenevre' de, Montaigne' nin kilere benzeyen ve düşlerini gerçekleştirebileceği bir ortamı bulur. Baudelaire' deki durum da onlardan farklı değildir, Paris' te sıkıntılı bir ortamda yaşar ve düşte olsun sıkıntılarında kurtulmak ister gibidir. Çevresindeki toplumun duyarsızlığı karşısında kendi hassas duyarlılığını, büyük bir içtenlikle okurlara sunar .

Bu bağlamda Montaigne' nin şatosu, Rousseau' nun doğasıyla ve Baudelaire' in başa çıkamadığı koca kentle örtüşür. Bu üç farklı uzam, ortak bir yönelimde kendi düşsel

ortamını oluşturur. Yani bu uzamlar içinde yaşanılan ve her an kaçıp gitme arzusunu uyandıran sanal bir uzamın yerini tutarlar; yazar kaçıp kurtulmak istese de bunu başaramaz, öyleyse düşte de olsa, kendi bireysel ortamını yaratacaktır. Yani gözlerden uzak bir köşeye çekilerek içe kapanacaktır. Montaigne ve Rousseau'nun deneme türüyle açtıkları yolda, Baudelaire düzyazı-şiirle ilerleyecek ve kısacık bir mutluluk için, yaşadığı anı yadsıma yoluna gidecektir. Bu durum, içinde bulunduğu çevreye yabancı kalan yazın adamının kendine kurtulma yolları araması olarak açıklanabilir. Daha iyi anlamak için önce Montaigne'den alıntılalım;” Ben gönlümce yazabilmek için evime çekiliyorum. Kimsenin bana el uzatamayacağı, söz edemeyeceği yabancı bir ülkede oturuyorum. Öyle bir yer ki tanıdığım hiç kimse okuduğu duanın Latincesi'sini bilmez, hele Fransızcasını hiç anlamaz.” (Montaigne, 1997:35).

Rousseau'yu okuyalım: “ Yeryüzünde benim için herşey bitti. Burada bana artık ne iyilik edebilirler ne de kötülük. Ne umacağım ne de korkacağım bir şey kaldı bu dünyada; zavallı bahtsız bir ölümlü ve Tanrı'nın ta kendisi gibi kaygısız, telâşsız ben, uçurumun en dibindeyim. “ (Rousseau, 1998:110).

Aynı durumda Baudelaire'in tavrı daha açıktır - *Any where out of the world*- dünyadan öte olsun da neresi olursa olsun: “ Bu yaşam bir hastanedir, her hastası yatak değiştirme isteğine saplanmış. Kimi soba karşısında çekmek ister acısını, kimi pencere yanında iyileşeceğine inanır. Bana da hep bulunmadığım yerde rahat ederim gibi gelir, ruhumla durmadan tartıştığım bir sorundur bu göç sorunu. “ (Baudelaire, 1984:110).

İncelediğimiz her üç yazarda da dikkatimizi çeken bir başka ortak nokta yapıtta yer alan metinlerin birbirinden bağımsız olarak da okunabilmesidir, yani okur başından ya da sonundan başlayabilir okumaya. Denemeler gibi, Düşler veya Paris Sıkıntısı da, birbirinden bağımsız bölümlerden oluşur. Yine bu bölümler birbirinden bağımsız olarak okunabilir. Bu durumu yapıtın önsözünde dostu Arsène Houssaye'e yazdığı sunumda Baudelaire'in kendisi açıklar: “ İstedığımız yerinden kesebiliriz, ben düşümü, siz müsvetteyi, okur da okumasını, çünkü onun dikkatli istemini gereksiz bir olay örgüsünün sonu gelmez ipiyle bağlamıyorum. Bir omuru kaldırın, bu eğri büğrü düşlemin iki parçası hiçbir çaba gerekmeden birleşverecektir. “ (Baudelaire, 1984:7) Bu alt bölümlerden herbiri aynı zamanda hem başlangıç hem de sonuç olabilir, yine herbiri kendi başına varlığını sürdürecektir. Böylelikle, yazar okura büyük kolaylıklar sağlayacağını düşünür. Bölümlerden herbiri şu ya da bu durumu açığa çıkarır ve yazarın Ben'ini bir bütünlük içerisinde kavramamıza izin verir. Aynı yöntemle “*Denemeler*” de Montaigne, “*Yalnız Gezerin Düşler*”inde Rousseau da başvurur. Bölümlerin herbirinde farklı bir olay sunulmuştur, yapıtların neresinden başlanılacak olursa olsun okur yapıtın uzağında kalmayacaktır, istediği anda istediği yerden okumaya katılabilecektir. Her bölüm kendi içerisinde anlam bütünlüğünü sürdürür. Bu bütünlük her zaman açık ve tutarlıdır.

Montaigne'nin, Rousseau'nun ya da Baudelaire'in yapıtını anlamak isteyenlerin, onların bir düş kesintisiz ve katıksız bir düş olduğunu bilmeleri gerekir. Onlar kendi düşle-

rini tam bir bütünlük içerisinde sunarlar. Düşler benzer unsurlar etrafında kurulmuş bir dizi olayın yardımıyla ortaya çıkar. Bu düşsel evrende yazarlar kendi fantezilerini gerçekleştirmeye olanağı bulurlar: Montaigne bu konuda şunları söyler: “ Kendimi hep aynı halde bulundurmaya elimde değil. Doğal bir sarhoşlukla, salına serpile yürüyüp gidiyor. Onu belli bir noktada, canımın istediği bir andaki haliyle alıyorum.” (Montaigne,1997:28) Rousseau benzer bir durumu şu şekilde açıklar: “ On beş yılı aşkın bir süredir bu tuhaf durumdayım, hâlâ bir düş gibi geliyor bana. Sürekli olarak, hazımsızlık çektiğimi, kötü bir uykuda olduğumu, uyanınca kendimi rahatlamış ve dostlarımla arasında bulacağımı düşünüyorum.” (Rousseau, 1998:24-25).

Baudelaire ise şöyle yazar: “ Düşler! Hep düşler! Ruh ne kadar hırslı, ne kadar inceyse, düşler gerçekleşebilecek olandan o kadar uzaklaşırlar. Her insan kendine yetecek ölçüde afyon taşır içinde, durmamacasına yenilenen bir afyon.” (Baudelaire, 1984:43).

Yukarıdaki alıntılar yazar ve çevresinde olup bitenlerle ilişkilerini gösteren, düşsel ortamı gözler önüne serer. Montaigne’de kendi kabuğuna çekilmiş, yarı filozof yarı bilgini bir “adam” biçiminde, Rousseau’da yaşlı bir adamın sayıklamaları biçiminde ve son olarak Baudelaire’de aynada kendine bakan, korkunç bir adam biçiminde ortaya çıkar. Bu her üç yazarda da yalnız, çevresine güvensiz ve sorgulayan bir adamdır ve doğrularını olduğu gibi yanlışlarını da büyük bir içtenlikle itiraf etmekten geri durmaz. Her üç örnekte de kazanılmış deneyimler yazın evrenine aktarılır ve bu aktarma işleminde, yazarın Ben’i kendini yargılar, mahkûm eder ve her üçünün de düşleri oldukça değişken nitelik ve değerleri okura aktarır ve bu işlemi gerçekleştirirken hep kendilerini haklı çıkarırlar.

Her üç yapıtta da erdeme geniş bir yer ayrılmıştır. Tüm ayrıntıların gerisinde erdem ön plandadır ve yazarların bunu bilinçsiz bir şekilde yaptıklarını söylemek olanaksızdır. Erdem konusunda aynı görüşleri paylaşırlar. *Denemeler*’de Montaigne, erdemi insanın ne olduğunu bilmesi üzerinde yoğunlaştırır; yani insan iyi ve kötü yanlarını ortaya çıkarmalı, kendini olduğu gibi göstermelidir bunu yaparken kendine ederinden az değer biçmemelidir. İnsan kendi üzerinde durmalı hatta yoğunlaşmalıdır ancak aşırıya kaçmamalıdır. “Gerçek erdem zengin, kudretli ve bilgili olmasını, mis kokulu yataklarda yatmasını bilir. Hayatı sever; güzelliği de, şanı ve onuru da, sağlığı da sever. Fakat onun öz be öz işi, bu nimetleri ölçü ile kullanmasını ve yığıtçe bırakıp gitmesini bilmektir.” (Montaigne, 1997:38).

Erdem konusunda Rousseau yüreğinin sesini dinler; dalkavukluktan asla hoşlanmaz, doğruluk ve içtenliği ön planda tutar. Durmadan öğrenme isteği taşır ona göre gençlik bilgeliği öğrenme, yaşlılık uygulama dönemidir. Her insanın yargılama gücüyle seçtiği kendi inancı olmalıdır. “ Ama sabır, ılımlılık, tevakkül, dürüstlük, yansız adalet insanın beraberinde götürebileceği, kendisini durmadan, korkmadan bunlarla zenginleştirebileceği, ölümün bile değerini azaltamayacağı birer zenginliktir.” (Rousseau, 1998:56).

Baudelaire’in erdem karşısında tavrı bellidir; “Her zaman sarhoş olmalı. Her şey bunda: Tek sorun bu. Omuzlarınızı ezen, sizi toprağa doğru çeken Zaman’ın korkunç ağırlı-

ğını duymamak için, durmamacasına sarhoş olmalısınız. Ama neyle? Şarapla, şiirle, ya da erdemle, nasıl isterseniz. Ama sarhoş olun.” (Baudelaire, 1984:85).

Tümbu açıklamalardan sonra, Baudelaire’in yapıtının Rousseau ve Montaigne’ninkiyle, ortak özellikler gösterdiğini söyleyebiliriz; bu bilinçli bir etkilenmedir. Her üç yapıtta da, çok sayıda başka benzerlikler ve yinelenmeler bulmak olasıdır. Her üçünde de insana ve doğaya ortak yaklaşımlar buluruz. Buna bir tür *paramnèsie* diyebiliriz: “*Paramnezi, paramnesia, sadece dinlediğimiz bir olaya tanıklık ettiğimiz ya da aslında yeni gördüğümüz bir yeri daha önceden görmüş olduğumuz yanılması türünden bellek çarpıtmaları.*” (Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, 2003:588) Yani geçmişte başka biri tarafından görülen bir düşün veya durumun bir başkası tarafından, kendi düşü olarak algılanması, başkasının düşününü kendine maletme durumudur. İncelediğimiz yazarlarda karşılaştığımız sayıklamalar ya da uyurgezer düşleri bu durumun en belirgin kanıtlarıdır. Bu bakımdan her üç yapıtın bazı bölümlerini karşılaştırmak açıklayıcı olacaktır. Bu bölümlerde düş gerçeğin yerini alır. Montaigne’ de karşımıza çıkan bir iç konuşma ve kendini haklı çıkarma arayışıdır. Bu anlamıyla Montaigne’nin kişiliğinin herhangi bir yanını açığa çıkarır ve her koşulda bir kendine dönüşün göstergesidir: “Dünya durmayan bir salıncaktır: orada her şey toprak, Kafkas’ın kayalıkları, Mısır’ın piramitleri, hem çevresiyle birlikte, hem de kendi kendine sallanır. Durmanın kendisi bile daha ağır bir sallantıdan başka bir şey değildir. Kendimi hep aynı halde bulundurmamak elimde değil. Doğal bir sarhoşlukla, salına serpile yürüyüp gidiyor. Onu belli bir noktada, canımın istediği bir andaki haliyle alıyorum.” (Montaigne, 1997:28).

Montaigne’de olduğu gibi kendisi dışında kalan her şey Rousseau’ya da yabancı gibi gelir ne yakını, ne benzeri, ne de kardeşi vardır. Sanki hep o sözünü ettiği uzaklardan gelmiş gibi çevresinde yalnızca ona acı veren, onu kızdıran, içini bulandıran nesnelere görür. Teselliye, umudu, mutluluğu kendinde aramaya başlar. Son günlerini, kendini incelemeye, sorgulamaya ve konuşmaya adanır. “Orada yapacağım en tatlı şey gönlümce düş kurmak olurdu. Orada olduğumu düşleyerek de aynı şeyi yapmıyor muyum? Daha da iyisini yapıyorum, soyut ve tekdüze düşlerin alımına onlara hayat veren çekici imgeler katıyorum. Düşlerle kendimden geçtiğim anlarda bu imgelerin kaynağını duyularımın kavrayamıyordum ama şimdi, düşlerim derinleştikleri ölçüde bu imgeleri daha canlı çiziyorlar.” (Rousseau, 1998:85).

Her üç yazar arasındaki bu karşılıklı etkileşim aslında çok doğal bir etkileşimdir; çünkü üçünün de ortak malzemesi kendi Ben’leridir. Bu *-Ben-* yazarının kişiliğinin farklı yansımalarını gün ışığına çıkarır. Baudelaire’in yaklaşımı da onlarınkinden çok farklı değildir: “İstersen, istersen, ruhların efendisi yaparım seni, canlı maddenin efendisi olursun, heykeltraşın kuma egemen olamayacağı ölçüde egemen olursun ona; kendini başkasında unutmak üzere kendi kendinden çıkmanın, başka ruhları kendi ruhunla karıştıracak kadar kendine çekmenin durmadan yenilenmenin hazzını tadarsın, dedi.” (Baudelaire, 1984:51) Yarı uyanıklık, yarı düş ortamı arasında yaşanan bu uzun yolculuk boyunca yazar *-hep başka bir yerde-* kendi gerçek kimliğini bulma ve onu olduğu gibi ortaya koyma olanağını

elde edecektir. Bu başka bir yer sürekli olarak herkesinkinden çok farklı olacak ve Ben'in herhangi bir zamandaki, herhangi bir görünümüyle örtüşecektir. Çünkü, her şey günlük yaşamın tekdüzeliği içerisinde yavaş yavaş belirecektir. Yaşam karşısında takındıkları tavır birinden diğerine pek farklılık göstermeyecektir. Bu anlamda Montaigne'in kitaplar karşısındaki durumuyla, Rousseau'nun doğal görünümü veya Baudelaire'in büyük kent karşısındaki durumu bütünüyle karşılaştırılabilir.

Sürekli başka yerler söz konusu olunca, buna koşul olarak başka insanlar çıkacaktır karşımıza böyle olması da son derece doğaldır, çünkü her üç yazarın da insanlarla kurduğu ilişkiler başarısızlıkla sona erer. Üçünde de aynı kırgın ve bezgin yüz çıkar karşımıza giysiler değilse de içindeki yüz aynı kalır. Önce Montaigne'den örnekleyelim: "Kiminde beden, kiminde kafa pes eder ilkin yaşın ağırlığı altında. Beyinleri midelerinden ve bacaklarından daha önce yıprananları çok gördüm. Bu dert, ona uğrayanın pek fark etmediği, açıkça belli olmadığı için daha da tehlikelidir." (Montaigne, 1997:364).

Rousseau'da benzer yönelimleri görürüz çevresinde olup biten olayların gerçek boyutlarını sezinlemesiyle birlikte insanlara karşı bir küçümseme, arkadaşlıklarını tatsız bulma duygusu uyanır ve onları bir yük gibi görmeye başlar. Yalnız kaldığında onlarla olduğundan çok daha mutludur dolayısıyla onlardan gelen iyilik de, kötülük de onun için bir anlam taşımaz. Rousseau'yu okuyalım: "Çevremde, yalnızca yüreğime acı veren, onu paralayan şeyler görüyorum. Beni çevreleyen şeylere, onlarda beni kızdıran, içimi bulanır bir şeyler bulmaksızın göz atamıyorum." (Rousseau, 1998:29).

Baudelaire'in düşünceleri de onlardan farklı değildir: "Kendi kendimden de, başka hiç kimseden de memnun değilken, gecenin sessizliğinde, yalnızlığında, kendimi bağışlamak, biraz da gururlanmak isterdim. Sevdiklerimin ruhları, tanıdıklarımın ruhları, bana güç verin, tutun beni, beni yalandan da, dünyanın o baştan çıkarıcı pisliklerindedirde kurtarın; sizde, Ulu Tanrım, izin verin, birkaç güzel dize yaratayım da insanların en aşağılığı olmadığını, horgördüklerimden aşağı olmadığını kanıtlayayım kendime." (Baudelaire, 1984:23).

Montaigne, Rousseau ve Baudelaire'de, karmaşık duyguların kaynağını, bir bilinmenin açıldığını görmek olasıdır; birinde ortaya çıkan bilgece yaklaşımların, diğerinde bir gezginin sayıklamalarına dönüştüğünü görürüz, ötekindeyse benzer durumlar karşısında, daha çok fizikötesi yaklaşımlar duyumsarız.. Aynı zamanda, şunu da ileri sürebiliriz, incelediğimiz her üç yazar da birbirine benzer bir ortamı bizlere aktarmışlardır. *Denemeler*'de olsun, *Yalnız Gezerin Düşleri*'nde olsun, *Paris Stıktısı*'nda olsun düş gezgini kendi özel düşlerini yansıtmak için çok özel bir fırsat bulacaktır. Bu açık bir uzamdır yazar/şair bu uzam içerisinde alabildiğine özgür gezinir, kimi kez uçsuz bucaksız kırlara uzanır, kimi kez odasına kapanır, fakat aynı zamanda kapalı bir uzamın izlerini taşır. Çünkü o kapılarını dış evrene tamamıyla kapatmış gibidir, orada yalnız kendi düşleri ve sayıklamaları bulunabilir. Bu durum incelenen yazarların birinden diğerine pek değişiklik göstermez, çünkü kaynakları benzerdir ve benzer imgelere ev sahipliği yapmaktadır. Döner dolaşır

aynı ortak uzamda biraraya gelirler. Sanki birlikte gördükleri derin bir düşten uyanır gibi gezinir dururlar. Söz konusu olan bu evrenin ötesinde, neresi olduğunu kendilerinin de tam olarak kestiremedikleri bir düşseldir ve her defasında onu yeniden yaratmaktan geri durmazlar. Her birinde benzer yaklaşımlar, uzak geçmişe duyulan derin özlem, ötelere güzelliği ve ulaşılmazlığı derinlemesine duyumsanırlar.

Montaigne'in uzak kavramıyla, Rousseau ve Baudelaire'inki hep birbirine benzer. Herbirinde karşımıza çıkan ortak ve sürekli evrenin birbirinin yerini alabilen dönüşümleri olarak karşımıza çıkarlar. Öyleyse, anlatılan sadece yalnızlıktır, derin ve koyu bir yalnızlık, yalnızlık izleği neredeyse bütününde diğerlerine baskındır ve derinlemesine benzer ortak bir görüntüye olanak tanır. Her üçü de kendi yalnızlıklarını yüceltmekten geri durmazlar ve gerçek kimliklerini bu izlek içerisinde aramaya girişirler. Bir an için bile olsa, bu evrenin çirkinliklerinden uzak kalmak isterler ve olanaklı bir zaman dilimi içinde şimdiki zamandan uzaklaşarak kaçmayı düşlerler.

Yalnızdırlar ama asla mutsuz değildirlere, tersine kendi iç yaşamlarında tümüyle mutludurlar. Bu durumda yazar duyarlılığı açığa çıkar; yazar geçmişteki durumuyla özdeşleşmeyi dener, çünkü yaşlıdır ve güçsüzdür, istemlerini gerçekleştirmeye düşten uygun bir yer bulması olanaksızdır, bu olanaksızlık her üçünün de ortak noktasını oluşturur. Olanaklı, düşten başka nerede bulunur ki ? Seçilmiş uzam gerçek evren ve zamanın dışında yer alır. Bu açıdan bakıldığında, her üç yazar arasında kişilerle kurdukları ilişkiler bakımından ortak bir kavram benzerliği görülür. Sanki tüm yaşanmışlıklar yarı uyku yarı düş arasında gelir geçer, herşey bir esriklik içerisinde bir içe, kendine dönüşün yerini alır. Bu içe dönük, arı, bir Ben'in yeniden gösterimi veya dönüşü olarak algılanabilir; çünkü onun Ben'i diğerlerinden çok farklı ve aşırı duyarlıdır. Bu duyarlılık içinde kendini ifade ederken, herşeyi ilk tazeliğinde okura olduğu gibi sunmayı amaç edinir. Yazınsal türün tanımış olduğu aşırı özgürlükle kendini ifade etmede sınır tanımaz, kimi kez en kişisel ayrıntılara girmekten geri durmaz.

Bu özgürlük içinde, en olanaksız gibi görünen durumlar onun için olanaklı duruma gelir. Durmadan gezinir, arar ve arayışta olsun kimsenin yakınına bile gitmeye cesaret edemediği konulara dalar, bunu yaparken bütünüyle içtendir ; çünkü okunma veya okunmama gibi bir kaygı taşımaz, gerekçesini ta baştan açıklar yapıtı kendisi tamamen kendisi için yazmıştır. Dolayısıyla yanında veya karşısında olanlar onu korkutamazlar. Üstelik, kendini açıklayabildiği için gizli bir mutluluk yaşadığını belirtmek kesinlikle olasıdır. Okura baştan şans tanıyacak kadar yürekli ve içtendir okur başlangıçta kararını verecektir ya yapıtı okuyacak veya vazgeçecektir, üstelik dilediği yerden yapıta girmesine olanak tanınmıştır. Yeter ki yazarı gibi kesin bir içtenlik taşıсын ve iyi niyetli olsun. Tüm bu açıklamalar her üç yazarın da okurlarıyla kurduğu sıkı dostluğun birer belirtisidirler. Önce Montaigne'den örnekleyelim :

“ Okuyucu, bu kitapta yalan dolan yok. Sana baştan söyleyeyim ki, ben burada yakınlarım ve kendim dışında hiçbir amaç gütmeydim. Sana hizmet etmek yahut kendime

ün sağlamak hiç aklımdan geçmedi, böyle bir amaç peşinde koşmaya gücüm yetmez. Bu kitabı yakınlarım için bir kolaylık olsun diye yazdım.” (Montaigne,1997:26).

Rousseau’dan bir örnek : “Şiddetle olduğu kadar boş yere de, uzun süre çırpındım durdum. Becerikli, usta, tedbirli biri olmadığım, içten, açık sözlü, sabırsız ve taşkın ruhlu olduğum için çırpındıkça daha çok battım ve onlara kullanmayı ihmal edemeyecekleri yeni fırsatlar verdim durmadan.” Rousseau, 1998:25).

Bu konuda Baudelaire’i okuyalım: “Sevgili dostum, size küçük bir yapıt yolluyorum. Bu küçük yapıtın başı, sonu bulunmadığını söyleyenler biraz haksızlık etmiş olurlar, öyle ya, bu yapıtta her şey aynı zamanda hem baş, hem de kuyruktur tersine, art arda ve karşılıklı olarak.” (Baudelaire, 1984:7).

Böylece, yazarların günlük yaşama ait durumları yazınsal yapıta nasıl aktardıklarına ve onları nasıl yansıttıklarına bir kez daha tanık oluruz. Ayrıntılar geçmişin herhangi bir yerine takılı kalmış, her türlü anının nasıl gün ışığına çıktığının göstergesidir. Bu durumda yazara düşen görev, kendi yalnız kişiliğinin farklı bileşenlerini bir araya getirmektir. Bu birleşmeleri habersiz geçip gittiği yerlerde ve sayıklamalarında yapacaktır. Aynı iç yönelimle her üç yazarın da benzer kullanımlara başvurduğunu görürüz. Yani benzer bir ortam içerisine kendi Ben’lerini yerleştirmek biricik ereklere olacaktır. Bu nedenle onların yapıtlarının içinde ortak bir düzen içerisine birbirini çağrıştıran unsurların yerleştirildiğini görürüz. Okur bu üç farklı yapıtı okurken, sanki aynı yapıt içerisinde yinelenen imgeleri okuyormuş izlenimine kapılır. Birbirini izleyen bir dizi algı yanılması ve sayıklamalar yapıtların bütünlüğünü gözler önüne serer. Her üçü de, onları derin bir iç sıkıntısıyla sürükleyen yarışı tamamlamaya çabalarlar. Bu anlamda, Montaigne’in köşesine çekildiği uzamla, Rousseau’daki kalabalıklar içindeki yalnızlık uzamı ve Baudelaire’in kentsel yalnızlığı birbirleriyle örtüşür. Bu örtüşme içerisinde doğal güzellikler, yerel alışkanlıklar birbirini tamamlar. Bu örtüşmenin en belirgin örneğini Rousseau da bulmak olasıdır; Rousseau’daki Montaigne etkisini “Emile ou de l’éducation” isimli yapıtta açıkça görürüz: “Benim talebemin malumat itibarıyla değil, fakat bu malumatı kazandıracak kabiliyet itibarıyla herşeye müsait bir zekası vardır; herşeyi öğrenmeye hazır açık ve istidatlı bir zihinle, Montaigne’nin dediği gibi, vukufu olmasa bile, vukufu elde ettirecek melekeleri vardır.” (Rousseau, Emile, 1998:225). Rousseau, Montaigne’den doğrudan alıntı yapar: “Montaigne diyor ki: hususi hayatları tasvir ederek hadiselerden fazla nasihat vermektен hoşlanan ve görünüşten fazla içten doğan hareketlere dikkat eden muharrirler, bana uygundurlar, ve bu sebeptendir ki Plutarque’ı kendime insan tipi olarak seçtim.” (Montaigne, 1997:264).

İncelenen yazarlarda karşımıza çıkan yazın türü, bizi algıdan bilinçlenmeye götürür. Bu yazarın kişiliğinde varılacak bir ara noktadır. Çünkü varılacak nokta ne Paris’te ne de kırdadır, belki ikisinin arasında bilinmez bir noktadadır, ama kesinlikle, bu dünyanın uzağındadır ve ulaşılmazdır. Çünkü o bu dünyada bir yabancı gibidir, belki biraz sonra uzaklara yönelecek ve yine tam bulduğu anda elindekini yitirecektir; çünkü onun için bu yarın

bitiş noktası bizlerin bildiğimiz bir yerde değildir ve sürekli olarak aranmalıdır. Çünkü tüm büyü aramadadır, en güzeli aramaktadır ve aranan yer Paris'in ve diğer tüm yerlerin çok uzağındadır. Paris vardır ve varlığını sürdürmeye devam edecektir, fakat onu yazarının bakışıyla görmek gerekir. Bu açıdan bakıldığında Paris çok yalnız ve terkedilmiş bir uzamı belirler; tüm bu bilgilerin yardımıyla karşımıza çıkan Paris, kimi zaman çok yakınımda, kimi zaman oldukça uzak bir noktada yer alır; fakat her ikisi arasında ulaşılması zor bir konumdadır. Korkular ve kuşuklar arasında paylaşılmış gibidir. Baudelaire'de, tıpkı Rousseau'da olduğu gibi, anlatılan olaylar birbirine benzer ortamlarda geçer, bunlar üst üste konulduğunda, aynı bütünü birbirini tamamlayan, ama herbiri kendi özelliğini koruyan parçalarını oluştururlar; bu bilinçli olarak yapılmış, yazarlar arasındaki etkilenmeyi doğrulayan bir oluşumdur. Yani kırdı gezilir, yalnız kalınır, uzaklara gidilir, dostlar aranır, insanlardan kaçılır, uyanırken düşe dalınır, günlük yaşamın ayrıntıları aktarılır, gerçekte yaşanmamış olan, ama yaşanmak istenen ne varsa, bu üst üste konmuş dünyanın katmanları arasında yerini alır. Denilebilir ki, bu birbirine geçiş sırasında Baudelaire, Rousseau'nun yanında yer alır. Baudelaire'in yapıtını, Rousseau'nunkiyle karşılaştırdığımızda, "*Yalnız Gezerin Düşleri*"nin, "*Paris Sıkıntısı*" için bir esin kaynağı, tasarımlarını gerçekleştirmek için uygun bir ortamın habercisi olduğunu farkedebiliriz. Sanki aynı yapıtın farklı bölümlerini okuyormuş gibi oluruz; tüm bu söylediklerimiz her iki yapıtın hemen her yerinde baskındır. Her iki yazar arasında gizli bir sözleşme varmış gibi, bir düşünce ve gözlem birliği içinde yazarlar, o kadar ki sanki Rousseau'nun tamamlayamadığı gezintileri, Baudelaire tamamlamak ister gibidir. Gezintilerinde Rousseau gibi Baudelaire de yalnızdır, bu yalnızlık duygusu sürekli yinelenir ve yinelendikçe büyür böylece, bu ardarda gelen yinelemeler her iki yazar arasındaki benzerliklerin çoğalmasına neden olur. Yinelemeler ve benzerlikler ortaya yeni yakınlıkların çıkmasına yol açar. Bir çok kereler, aynı yalnız sayıklaması belirginleşir ve yazar yalnızlığının kaynağını ararken onu bir köşede unutulmuş anılarda bulacağına inanır.

Aslında herşey yalnızlık duygusunun altını çizmek için yapılmış görünür; yapıtların başlıklarından başlayarak en son tümceye dek, bu yalnızlık duygusu her zaman belirleyicidir. Doğanın olağanüstü büyü, daha öznel anlatımlarla karışır. Yazarın yalnızlık karşısındaki bu tavrı, yinelemeli ve belirleyicidir, yalnızlığa ayrılan alan büyük bir yoğunluk kazanır: "Yalnız yaşamının bir tek amacı vardır sanıyorum; o da daha başıboş, daha rahat yaşamak. Fakat her zaman, buna hangi yoldan varacağımızı pek bilmiyoruz. Çok kez insan dünya işlerini bıraktığını sanır; oysaki bu işlerin yolunu değiştirmekten başka bir şey yapmamıştır." (Montaigne, 1997:59) Yalnız gezerin arka planında, tıpkı Baudelaire'de ve Montaigne'de olduğu gibi derin bir iç sıkıntısı duyumsanır; onun isteği sadece bu yalnızlıktan kurtulmak, ama ne pahasına olursa olsun kurtulmak değildir, yazarın tavrı o anda bulunduğu ruh durumuna göre değişkenlik gösterebilir; yani kimi kez direnir, kimi kez başkaldırır, ama kurtulamayacağını anladığında sessiz kalır ve itiraz etmeyi denemez. Çünkü yalnızdır ve yalnızlığında insanlarla olduğundan daha mutludur: "Dünyayı tümüyle boşlamamın ve o zamandan beri beni terketmeyen, yalnızlıktan zevk alışımın bu

dönemde başladığını söyleyebilirim. Giriştiğim iş, ancak mutlak inzivaya çekilerek baş-
rılabilirdi; toplumun patırtılarından etkilenmeden uzun uzadıya, rahat rahat derin düşün-
celere dalmayı gerektiriyordu.” (Rousseau, 1998:22). Görüldüğü gibi, Baudelaire’in yal-
nızı Rousseau’ dan ve Montaigne’den aldığı özellikleri aynen korur ve onları geliştirerek,
sürdürür. Her üç örnekte de yazar, kendi yalnız adamını kimi kez odasında yaşatır, kimi
kez yaşadığı çevrenin doğal güzelliklerine hapseder; yalnız adam dış dünyayla tüm bağ-
larını kopardığı yerde, yazarın bilinçaltında kalmış bir düşünüyü, yeniden yaşama geçirir:
“Hele şükür! bir karanlık denizinde yorgunluğumu giderebileceğim. Anahtarı iki kez çe-
virmeli kilitte ilkin. Bana öyle geliyorki, anahtarı çevirdim mi yalnızlığım artacak, beni
şimdi dünyadan ayıran engeller de sağlamlasacak.” (Baudelaire, 1984:22).

Baudelaire, tıpkı Montaigne ve Rousseau’da gözlemlediğimiz gibi, yüzünün aynada-
ki/sudaki yansısını başkalarının gözüyle görmeye çalışarak; bir empati denemesi yap-
acak ve böylece başkalarının onu nasıl gördüğü konusunda bir fikir edinmeye çalışacaktır.
Onun için kendinden başkaları aslında çok önemlidir çünkü bu sürekli bakma ve görme
sırasında kendini daha yakından tanıma olanağına kavuşacaktır ki, bu olanak, onun için
diğerlerinden daha önemlidir. Bu kendini daha yakından tanıma işlemi aynı zamanda,
yazarın dışında yer alan derin gerçekliğe katılımını sağlayacaktır; çünkü kendisi gerçek,
aynadaki görüntüsü düşseldir. Yazarın ayna karşısındaki tutumu, yüzündeki maskelerden
kurtulma biçiminde ortaya çıkar; olduğu gibi, tüm çıplaklığıyla çıkar karşımıza. Aynanın
veya suyun oynadığı oyunlar, onun için, kendi kişiliğinde, bir başkası olma arzusunun
açık göstergeleridir; ayna ve yüz, su ve yansıma, tümü çok yüzlü bir görünüm kazanır.

Kaynakça

- Bachelard, Gaston (1993), *la Poétique de la Rêverie*, Paris: PUF.
- Bachelard, Gaston (1942), *L'eau et Les Rêves*, Paris: José Corti.
- Baudelaire, Charles (1984). *Paris Sıkıntısı (Spleen de Paris)*, Tahsin Yücel çevirisi, İstan-
bul: Adam Yayıncılık.
- Baudelaire, Charles (1976). *Oeuvres Complètes*, Paris: Editions Pléiade.
- Beguın, Albert (1945). *L'Âme romantique et Le Rêve*, Paris: José Corti.
- Budak, Selçuk (2003), *Psikoloji Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yay.
- Freud, Sigmund (1925), *Le Rêve et son Interprétation*, Gallimard, Paris.
- İnal, Tuğrul (1997). “Paris Sıkıntısına Bir Giriş Denemesi”, s.123-126, “Paris Sıkıntısı
için Bir Okuma Klavuzu Denemesi”, s.127-135, *Frankofoni*, Ortak Kitap No: 9, Ankara:
Şafak Matbaası.

Mauron, Charles (1988). Des Métaphores Obsédantes au Mythe Personnel, *Introduction à la Psychocritique*, Paris: José Corti.

Montaigne, Michel (1997). *Denemeler*, çev. Sabahattin Eyübođlu, İstanbul: Cem Yayınevi.

Rousseau, Jean-Jacques (1998). *Yalnız Gezerin Düşleri*, çev. H. Fehmi Nemli Ankara: Öteki Yayınevi.